

PRZEMOWIĆ (89) *vb pf*

-em- (88), -ęm- (1).

e jasne. ◇ *W inf* -o- (8), -ó- (3); -o- *OpecŻyw* (7); -ó- *PudłFr, GosłCast*; -o- : -ó- *Mącz* (1:1). ◇ *W imp* -ó-. ◇ *W pozostałych formach* -ó- (6), -o- (5); -ó- *MurzHist, OrzQuin, SiebRozmyśl, GosłCast* (2); -o- *OpecŻyw* (4); -ó- : -o- *Mącz* (1:1).

inf przemowić (31). ◇ *fut 1 sg* przemówię (5). ◇ *3 sg* przemówi (7). ◇ *praet 2 sg m* -ś przemówił (1). ◇ *3 sg m* przemówił (21), przemówił jest (1) *Leop. f* przemówiła (8). *n* przemówiło (2). ◇ *3 pl m pers* przemówili (2). ◇ *plusq 3 sg m* był przemówił (1). ◇ *imp 2 sg* przemów (2). ◇ *3 sg* niech przemówi (2). ◇ *con 1 sg m* bym przemówił (1). ◇ *2 sg m* byś przemówił (1). ◇ *3 sg* [m przemówiłby, by przemówił.] *n* by przemówiło (1). ◇ *3 pl subst* by przemówiły (1). ◇ *con praet 3 sg m* by był przemówił (1). ◇ *part praet act* przemówiwszy (1).

Sł stp notuje, Cn s.v. przemawiam, Linde także XVII (z Cn) – XVIII w.

1. *Odezwać się, powiedzieć; loqui, respondere PolAnt; verbum interponere Mącz; effari, praefari, proloqui Cn* (76) : *LubPs dd4v; Górndworz M; Chcę przemówić/ lecz ięzyk namniéy nie chce słuzyc PudłFr 72; PowodPr kt; SkarKaz 160a; Mówże co: czemu milczyłz? przemówić potrzebá GosłCast 28.*

przemowić co (21): *Ale miło mi słuchác. boię lię gdybym co Przemowil, żeby indzie rzeczy nie odwrócił. CiekPotr 79. Cf »przemowić słowo«.*

przemowić do kogo (12): *Widząc Xánt iego proftotę/ Návrocił się ná dobrotę: A do Ezopá przemowil/ Y owaś mię przewyciężył. BierEz D3, E2v; Słuchayże co Abráám mowi [...]/ gdy sie nie śmiał pokuśil [!] mowic á prośic zá Sodomczyki/ ále powieda/ iż ielźcze przemowię do Páná swoiego/ chociażem ielst proch á popioł przed oblicznoścjá iego. RejPos 228; BudBib Ier 6/10; CzechRozm 182; SkarŻyw 151; LatHar 295; SiebRozmyśl H4v; Y ia proftak boiác lię przerwác im rozmowy, Sámiuczek ieden łtoię, y nie odpráwuię Tego ná com tu przyśzedł? iulz do nich przemowię CiekPotr 86, 85. Cf »przemowić słowo«.*

przemowić k(u) komu, k czemu (9): *Zátrokał się koźiel vbogi/ Spuścił wśzy trząnął rogi. Liźká k niemu przemowilá/ Iużem drogę wymyśliá: [...] BierEz H3v, H4; Aniol iańny k pałtyrzom czuiącym premowil [!]/ wewelé wám powiedám iijż sie krol narodzil OpecŻyw 17; HistRzym 19v. Cf »daj przemowić«, »przemowić słowo«.*

[*Ze zdaniem dopełnieniowym: Patron z tłumaczem powiedział, iż na górze nas straż czeka [...]. A w mieście też nie było nic, oni zaś przemówić chcieli, iż jeszcze dalej nas czeka GorPeregr 23.*]

Z przytoczeniem [w tym z zapowiednikiem: tak (1); przytoczenie poprzedzone słowami: rzekąc (3), takimi słowy (1)] (12): Rybitw ieden ná iezierze/ [...] Vłowił ielst łzczuczkę młodą: Ktora k niemu przemowilá/ Tákiemi słowy prośilá: [...] BierEz H4, D3, E2v, H3v; OpecŻyw 17; CzechRozm 182; A głuch wnetże przemowil: wczynię iáko każełz SkarŻyw 99; LatHar 295; A on [Jezus] widząc twóy [Maryjo] śmętek/ przemowil do ciebie: Niewiáfto/ oto lyn twóy. SiebRozmyśl H4v. Cf W połączeniu tautologicznym.

W połączeniu tautologicznym typu: przemowić rzekąc (3): Bacząt Gabriel iey złęknienijé/ wtore flowo k niey przemowil/ rzekątz. Nieboy sie Maria OpecŻyw 8v; Y podzwignął miecz łwoy chcąc

iey głowę ściąć. Tedy Tárfia przemowiła kniemu rzekąc. O miły Teofile/ powiedz mi czymem ia tę śmierć zasłużyła *HistRzym* 19v, 17.

W porównaniu (1): Przedfię [na słowa Jezusa] iáko głuchowie/ piífze Ewányeliftá/ nie mogli nic przemowić. *RejPos* 227.

Frazy: »jakoby przemowić chciał« = *jak żywy (1)*: Trzebáby łztukę vkázác w tym niepołpolitą/ iákoby przemowić chćiáłá/ vczyńić twarz litą. Z bládłego mośiádu/ ábo z miedzi czerwonáwey *KlonŻal* D3.

»daj przemowić (k sobie)« = *prośba o pozwolenie wypowiedzenia się (2)*: Profzę cię day mi przemowić/ A niechćiey mię ták nagle bić *BierEz* N4; *RejJóz* M2.

Zwroty: »([od czego]) ledw(i)e (ledwo) (moc) przemowić« (5): *BierEz* K4v; Piotr vzzzáwłfy matkę Iezukryftowę tako vdręczoną ij tako gorzko placzátz/ więcéy fie poczał rzewnitz aż od filnego placzu ledwe mogli przemowitz *OpecŻyw* 113, [80]v; Yta [*Achiza*] fie tak lęklá była Ledwie łlowo przemowiła *RejJóz* H2; *HistRzym* 17.

»przemowić nie moc« [*w tym: od czego (3), z czego (1), przed czym (1)*] [*szyk zmienny*] (15): Slyfłátz to náfwiełfłá panna/ od wielkiégo łmutku ij placzu przemowitz niemogła. *OpecŻyw* 104, 110v, 126; Ach moy panie iác przed łtrachem przemowić nie mogę *RejJóz* O8; Iakob vflyszawłfy o Iozephie ż radóci przemowić nie może *RejJóz* P5, P5v; *RejPos* 227, 295v; A vrodá iey/ wielce łerce iego mdliá/ iłz nic frogo do niey przemowić dlugo nie mogli. *SkarŻyw* 151, 583. Cf »nie moc przemowić słowa«.

»przemowić pułgębkiem« (2): *GórnDworz* Tv; Pytáią go o zdrowie/ przemowi pułgębkiem/ profłzac áby zá złe nie mieli/ iż mowić nie łmie/ bo mi/ práwi/ zákazał bárwierz. *WerGośc* 253.

»nie (moc *a.* łmieć) przemowić ((i) żadnego *a.* (a)ni, *a.* i (*a.* by (*a.* ni) jednego)) łłowa (*a.* łłowka, *a.* trzech łłow); przemowić (namniejsze) łłowo (*a.* łłow kilka)« [*w tym: k(u) komu, kczemu (4), do kogo (2)*] = *non respondere verbum PolAnt; commutare verba, neque verbum ullum interponereMqcz; non posse loqui sermonem PolAnt; verbum effari a. proloqui Cn* [*szyk zmienny*] (17;10): *BierEz* K4v; Slyfłátz to panna náfwiełfłá/ przemowitz niemogła byiednégo łłowa. *OpecŻyw* 113v, 8v, 125v, 153v; *BielŻyw* 134; Boć ia z łtrachu y z záłóci nie przemowie łłowa *RejJóz* O6, H2; Niełmiem przemowicz ny łłowa A niełmie fię podniełcz łłowa. *RejKup* Hv, c2v; *MurzHist* D; Srodze zełchnął yęzyk moy s prágnienia wielkyego/ Ták zem przemowić nye mogli y łłowá żadnego *LubPs* F2; *BibRadz Is* 36/21; Tria non commutabitis verba hodie inter nos, Nie przemowi yeden ku drugiemu dżiś trzech łłów [!]. *Mqcz* 239b, 311b; á ielzce áni náłz wielebny Kápłan/ áni Król/ áni Krółéłtwo iego/ łłowá żadnégo nie przemówił/ czymby łye popráwił/ álbo gniéw Boży vbłagáło. *OrzQuin* Z3; iżem ia thego nie godzyen moy miły Pánie/ ále dofyć ná thym ábyś thy thylko przemowił łłowo łwoie/ tedy fie ná włzem wypełni pociechá moiá. *RejPos* 255v, [73], 213v, 227; *RejZwierc* 41; bo zámknione łą vłtá iego [*Alkima*] od tegołz záráżenia/ ták iłz nie mogli łłowá przemowić áni tełtamentu vczyńić. *BudBib* 1.*Mach* 9/55, *Gen* 44/18; A w milczeniu ták fię kocháłá/ iłz raz od krzyzá S. áłz do Wielkieynocy żadnego do ludzi łłowá nieprzemowiłá *SkarŻyw* 581, 453; *KochPieś* 24; O płáwiáczko Sármácka/ Polłkich rzek łłowo (K rzeczyli k niemym rzeczám przemowić łłowo) *RybGęśli* D2.

Szeregi: »przemowić i napomnieć« (1): Do kogo przemowie/ y kogo nápomnię [*Cui loquar, et quem monebo*] áby łłucháli? *BudBib Ier* 6/10.

»rzec i przemowić« (1): Matuchna tedy od łmutku na ziemię vpadła/ ij niemogła rzétz ij przemowitz żádného łlowa. *OpecŻyw* 153v.

»umilknąć a nie przemowić« (1): A oni vmilknęli/ á słowá nie ptzemowili [!] [*siluerunt et non responderunt ei verbum*]/ bo im był thák rofkazał Krol: Nic mu ná to nie odpowiedaycie. *BibRadz Is* 36/21.

Przen (7) : Oczy patrzą a łercze by rado przemowiło *RejJóz* P8; Włzytek łię świat zázieleniał Ták/ by też więc przemowić chciał. *MWilkHist* A3v.

przemowić przez kogo (2): [świéty] Piotr przez [papieża] Leoná przemowił [*tj. Leon napisał tak, jak powiedziałby św. Piotr*]. *SkarJedn* 116 [*idem*] *SkarŻyw* 318.

Zwrot: »przemowić ręką swą« = *napisać* (1): Secundus aż do łmierci myłczał y dziwował łie barzo Adrianus łtałósci iego [...], á wziáwłzi tablicę rzekł, piłz ale kielko łłow á przemow ręką łwą. *BielŻyw* 134.

Szereg: »pisać a przemowić« (1): *BielŻyw* 134 *cf* *Zwrot*.

a) *Zaświadczyć, oskarżyć* (2) : Tá łzátá niech przemówi/ cudzołóznik łrogi/ Odbieżał iéy vłráłzón/ bo miał rątcze nogi. *GosłCast* 65, 33.

a. *W sposób cudowny* (3) : Ółlicá [*Balaama*] przemowiłá. *Leop Num* 22 *arg*; Gdy drugi ániół mocny záwołał/ z łiedm gromow przemowiło. *WujNT Apoc* 10 *arg*.

przemowić do kogo (1): Od ł. Piotrá łzli z tymże porządkiem do ł. Páwłá dobre pułmile náłze Polłkie/ y táb pałciorki łwe odpráwiłwzy *Crucifix*/ ktory do łwiétey Brygidy przemowił včziwłwzy/ [...] do ł. Ianá łię obrołili *ReszList* 161.

2. *Namówić do złego* (4) : Pellicere atque delinire, Prziwabić/ Przemowić. *Mącz* 194c.

a. *Uwieść kobietę* (3) : Puellae pudicitiam expugnare, Poráżyć dziewczekę ná yey czyłtołcy/ to yełt przemowić przerádzyc. *Mącz* 330b.

przemowić kogo (1): [Zás gdy kto przemowi dziewczicę [*cum seduxerit quispiam virginem*] ktora niezárękowána/ y będzie leżec zniá (tedy) wiánuiąc vwiánuiie iá łobie zá żonę. *BudBib Ex* 22/16 (*Linde*)]. *Cf* *przemowić komu kogo*.

przemowić komu kogo (1): ALEXánder w Graecyey gołciem w domu będąc Człowieká przednieyłzego [*Menelausa*]/ ná gołcinne práwá Nie pomniąc/ żonę mu wziął/ y przjwłáłzczył łobie. By mu był niewolnicę nalizłzą przemowił/ Winienby mu był zołtał: cóż kiedy wziął żonę *KochOdpr* B4v.

Zwrot: »dáć się przemowić« (1): thedy ona [*niewiasta*] z łwego przrodzenia [!] ku niełtatkom ielł barzo łkłonna, á zwłáłzcza gdybyto taiemno mogłó być każda rada łie da przemowić *BielŻyw* 133.

b. [*Namówić do porzucenia służby u dotychczasowego pracodawcy i przejścia do tego, kto namawia; avertere, avocare, sollicitare (promissis), trahere ad se Cn*: łłz gdy bý tu prziiechał on czo przemowil tu na iarmark albo łńszego dnia, ma býcz [...] karan. *MetrKor* 1578 117/447.

przemowić komu kogo: Vchwalili ielłizebý ktory brath albo mistrz drugiemu czeliadnika albo chłopcza do siebie przemowil, á dołwiadczo no bý na onego býłó, tedý wráb wołku ý beczká piwa ma bicz karan. *MetrKor* 1578 117/444v.

przemowić u kogo [= komu] kogo: Item kiedybÿ brath albo miŕtrz tÿch rzemiosl z inŕzego miafta [...] przÿchawŕzÿ tu do Lomzÿ na targ [...] ÿ przemowil bÿ tu v miŕtrza ktorego tÿch rzemiosl Szinkownich towarzisŕfa, chlopcza, albo robiencza, [...] ma bÿcz [...] karan. *MetrKor 1578 117/447*.

Zwrot: »przemowić do siebie« [*szyk zmienny*]: á bÿl bÿ wtim on czo przemowil do siebie, przeŕwiadczon, [...] ma bÿcz [...] karan. *MetrKor 1578 117/447, 117/444v.*]

3. Porozmawiać [z kim] (2) :

Zwroty: »ledwie słowo przemowić« = *krótko porozmawiać (1)*: iáko mu [*prokuratorowi*] [...] gárncá winá z dobrym łofofyem ná obiad nie posleŕz/ ledwie s tobá słowo przemowi. *GroicPorz dd3*.

»i słowa nie przemowić« (1): Węzowie y gádzina inna/ ŕludze Bożemu poŕtápiłi mieŕzkánia. á on towarzÿŕz w pułroká raz z wierzchu mu chleb y wodę ŕpuŕzczał. ŕktorym y ŕłowá nigdy nie przemowił. *SkarŻyw 57*.

4. Odzyskać mowę; loqui Vulg, PolAnt, Cn (7) : *OpecŻyw 12v*; y wnet Ieráx on oniemiał [...]. nákoniec [*Epifaniusz*] rzekł do Ieráxá: Iuŕz prawdę znay/ á náucz lię práwey wiáry. á on dopiero przemowił/ y odwołał błáđ ŕwoy *SkarŻyw 453*.

Fraza: »przemowił niemy« = *locutus est mutus Vulg, PolAnt; apertum est os muti et locutus est; solutum est vinculum lingae muti Cn (5)*: A gdy wyrzućil dyabelŕtwo/ przemowił iefth niemy *Leop Luc 11/14; RejPos 76v*; Stáło lię lepak gdy czárt wyŕzedł/ przemowił niemy/ Y dziwowáły lię tłumy. *BudNT Luc 11/14; WujNT Matth 9/33, Luc 11/14*.

Synonimy: **1.** powiedzieć, rzec; **2.** nachylić, nakłonić, skłonić, zjednać; **a.** przeradzić, uwieŕć; **3.** pogadać.

Formacje współrdzenne cf MOWIĆ.

Cf PRZEMOWIENIE, PRZEMOWIONY